

Sari Puustinen

**Vapauden ja pelon kaupunki -
Koettu turvallisuus kaupunkisuunnittelun tavoitteena**

Vapauden ja pelon kaupunki - Koettu turvallisuus kaupunkisuunnittelun tavoitteena

Sari Puustinen

Tästä on kyse

- Kaupunkia tulee suunnitella kaupunkilaisten ehdoilla – ei rikollisuuden tai rikollisten.
- Turvallisuutta voidaan tuottaa joko luottamusta tai kontrollia vahvistamalla. Tällöin suunnittelun keinot ja skaalat ovat erilaiset.
- Pohjoismaisessa kaupunkisuunnittelussa painotetaan luottamuksen, avoimen yhteiskunnan ja sosiaalisen tasa-arvon merkitystä.
- Parhaat suunnittelukeinot toteuttavat samanaikaisesti montaa hyvää tavoitetta: viihtyisyyttä, terveellisyttä, kestävyttä ja turvallisuutta.

Johdanto

Sigmund Freud on todennut, että sivilisaatiossa on aina kyse vapauden ja turvallisuuden välisestä kaupankäynnistä.¹ Vapaudella Freud tarkoittaa ihmisen tarvetta toimia impulsiivisesti ja vaistonvaraisesti sekä tyydyttää mielihalujaan. Täydellinen vapaus merkitsee kuitenkin kontrolloimattomuutta ja sitä kautta turvattomuutta. Ihminen tarvitsee myös turvallisuuden tunnetta ja joutuu sen vuoksi luopumaan osasta vapauttaan.^{1,2} Täydellistä tasapainoa vapauden ja turvallisuuden välillä tuskin saavutetaan koskaan.²

Tutkijat Eetu Virén ja Jussi Vähämäki ovat kirjoittaneet ihmisen vapaudenkaipuusta ja sen suhteesta kaupunkiin.³ Heidän mukaansa vapauden ja paon tiloja edustavat vuoristot, metsät, meret ja kaupungit. Näistä neljästä kaupunki on ihmisen perustama vapauden tila. Vapauden ja urbaanin dynamiikan lähteinä toimivat sekä fyysinen kaupunkimuoto - tiiviys ja labyrinthimäisyys - että ihmisten paljous, mahdollisuus anonyymisyyteen ja ennakoimattomiin kohtaamisiin. Kaupunki edustaa ”vapauden taikavoimaa”, ”paikkaa, jossa kaikki on sallittua”.^{3,4}

Kaupunkisuunnittelun näkökulmasta on mielenkiintoista pohtia, voidaanko vapautta ylipäänsä suunnitella - suunnittelu ja vapaus kun ovat ikään kuin toistensa vastakohtia. Suunnittelu on tilojen kontrollia ja järjestämistä, vapaus taas kontrolloimattomuutta. Kaupungeissa voidaan kuitenkin suunnitella tiloja, jotka ovat tai joiden tulisi olla kaikkien vapaasti käytettävissä ja jotka voivat toimia vapauden näyttämöinä. Julkisen tilan rooli on tässä suhteessa erityisen tärkeä.⁴

Kaupungit eivät kuitenkaan ole syntyneet pelkästään vaupuden kaipuusta, vaan myös turvallisuuden tarpeesta. Kaupunkien tarkoitus on ollut alusta pitäen tarjota myös suojaa.⁴ Kaupunkeja on rakennettu linnoituksiksi ensin luontoa, sittemmin ihmisvihollista vastaan. Vihollinen ja rikollinen, ”barbaarit”, suljettiin ensin kaupungin ulkopuolelle muurilla, joka suojeli ”meitä”, kaupunkilaisia.^{4,5}

Historian saatossa kaupunkikehitykseen on liittynyt toiseuden tuottamista myös kaupunkien sisäpuolella. Elin-taseroet, uskonnot, erilaiset tapakulttuurit ja rotuennakoluulot ovat ajaneet kaupunkilaisia omiin ghettoihinsa ja omille eriytyneille alueilleen. Kasvavat ennakkoluulot ja epätasainen tulonjako ovat lisänneet turvattomuutta.^{4,6} Sosiaaliset ja poliittiset levottomuudet ovat leimanneet kaupunkien kehitystä, sittemmin myös terrorismi. Kaupungit ovat siis myös turvattomuuden ja pelon paikkoja. Ja pelko on eri ihmisryhmille erilainen.

Tässä katsauksessa tarkastelen kaupunkia kaupunkilaisten kokeman turvallisuuden näkökulmasta sekä sitä, miten ja missä määrin kaupunkisuunnittelulla voidaan vaikuttaa koettuun turvallisuuteen. Turvallisuuden tai turvattomuuden monimerkityksisyyden ja monitulkintaisuuden vuoksi aihe herättää toisinaan kiusaantuneisuutta sekä tutkijoiden että kaupunkisuunnittelijoiden piirissä, ja myös (tietoistenkin) vääринymmärrysten ja -tulkintojen vaara on suuri. Tavoitteeni onkin esittää analyysi mikä on kaupunkisuunnittelun merkitys koetun turvallisuuden tuottajana. Osoitan että turvallisuuteen pyrittäessä on käytettävissä keinoja, joiden taustalla olevat ajattelutavat ja näkökulmat ovat ristiriidassa keskenään. Tarkoitukseni on avata näitä näkökulmia ja niiden välisiä jännitteitä, auttaa ymmärtämään erilaisia tulkintoja, ja mahdollistaa eri näkökulmien yhteensovittaminen.

Tarkastelen ensin kaupunkia paikkana, jossa sekä vaupaus että pelko voivat toteutua. Viittaan erityisesti sosiologi Zygmunt Baumanin näkemykseen jälkimodernin ihmisen peloista ja turvattomuudesta. Käyn myös lyhyesti läpi turvallisuutta ja pelkoa koskevia tabuja ja paradokseja. Kuvaan turvallisuuslähtöistä kaupunkisuunnittelua koskevan akateemisen keskustelun jakolinjoja. Sen jälkeen kuvailen turvallisuuden roolia kaupunkisuunnittelussa sekä erilaisia suuntauksia ja keinoja, joilla turvallisuutta pyritään tuottamaan. Pääjako kulkee akselilla luottamuksen rakentaminen vai kontrollin lisääminen.

Katsauksen lopuksi pohdin vielä turvallisuuden merkitystä ja painoarvoa kaupunkisuunnittelussa.

Miksi pelko on lisääntynyt – sosiologian näkökulma

Sosiologi Robert Castel on esittänyt tunnetun *pelon paradoksin*: Länsimaalaisia ihmisiä vaivaa lisääntynyt turvattomuuden tunne, vaikka maailma on monilla mittareilla turvallisempi ja vauraampi kuin koskaan ennen.⁷ Esimerkiksi sosiaaliturva erilaisine variaatioineen kattaa kehittyneissä maissa koko väestön.⁸ Anthony Giddensin mukaan turvattomuutemme syy on *ontologinen epävarmuus*: valinnanmahdollisuuksia on enemmän kuin koskaan ennen, emmekä välttämättä enää kiinnity vanhoihin uskomuksiin. Historiaa ei tunneta eikä arvosteta. Samalla yksilön, itsen, rooli on noussut perinteistä yhteisöllisyyttä vahvemmaksi: itsereflektio ja itsen tarkkailu vievät aikamme ja ajatuksemme.⁹ Myös sosiologi Zygmunt Bauman puhuu yksilöllisyyden taakasta: Rakenteellisista ongelmista on tullut yksilön ongelmia. Yksilön vastuu on lisääntynyt ja meitä painaa jatkuvan henkilökohtaisen kehittymisen ja muutoksen velvollisuus. Kiinteät yhteisöt ovat muuttuneet notkeiksi ja paikattomiksi verkostoiksi, jotka perustuvat Internetiin ja globaalin nomadismiin. Globaalin epävarmuus ja ambivalenssi ovat lisääntyneet ja usko *modernin projektiin* (tieteen ja teknologian hyvyteen ja kaikkivoipaisuuteen) on kadonnut. Tilalle on tullut *unsicherheit*, pelko ja epävarmuus tulevaisuudesta.¹⁰

Turvattomuus koostuu Baumanin mukaan kolmesta erityyppisestä osatekijästä tai uhkasta (joita on vaikeaa kääntää suomeksi):

- **Unsafety:** itseen, perheeseen, omaisuuteen ja *konkreettiseen lähiympäristöön* kohdistuva turvattomuus, esimerkiksi pelko joutua rikoksen uhriksi kadulla.
- **Insecurity:** yhteiskunnallisen järjestyksen ja järjestelmän toimintaan liittyvät pelot. Esimerkiksi jos sairastun tai tulen vanhaksi, kuka auttaa ja hoitaa?
- **Uncertainty:** Tulevaisuuteen, sen epävarmuuteen, ennakoimattomuuteen ja riskeihin liittyvät pelot, esimerkiksi pelko joutua työttömäksi, ilmastonmuutoksen tai terrorismin pelko.^{11,12}

Bauman kyseenalaistaa valtion tai yleisemmin julkisen vallan mahdollisuudet puuttua laajoihin rakenteellisiin ongelmiin. Sen vuoksi julkisella vallalla on hänen mukaansa taipumus kanavoida huomio ja toimet henkilökohtaisemman ja konkreettisemmän *unsafetyn* piiriin, jossa on helpompi saada nopeita ja näkyviä vaikutuksia. Terrorismia torjuvat katuesteet ovat hyvä esimerkki tästä.^{11,12}

Baumanin mukaan myös yksityiset ihmiset nimeävät usein pelkonsa kohteeksi lähiympäristön turvattomuuden, vaikka taustalla voi - osin tiedostamatta - olla muita pelkoja (insecurity, uncertainty). Esimerkiksi työttömyyden tai syrjäytymisen pelko ja yleinen epävarmuus tulevaisuudesta voidaan ilmaista rikollisuuden pelkona tai katuturvallisuuden heikkenemisen pelkona. Tästä niin kutsusta *kanavoinnista* on olemassa myös tutkimusnäyttöä. Smolejn ja Kivivuoren tilastollisen tutkimuksen mukaan rikollisuuden pelkoa selittävät yksilötasolla työttömyys ja yleinen taloudellinen epävarmuus.¹³ Myös havaittu pelko- ja epävarmuustekijöiden lisääntyminen talouden taantumana aikana tukee tätä ajatusta.¹⁴

Turvattomuuden kokemukset ovat subjektiivisia

Henkilökohtainen turvallisuuden tai turvattomuuden tunne on subjektiivinen kokemus, johon vaikuttavat monet tekijät, kuten ikä, sukupuoli, persoonallisuus (esimerkiksi perusturvallisuuden tunne), etnisyys, uskonto sekä aiemmat kokemukset.^{4,13,14,15} Eri ihmisten pelot liittyvät erilaisiin tilanteisiin ja paikkoihin, tyypillisiä ovat esimerkiksi miesten ja naisten väliset erot. Toisaalta nämä ovat myös yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin liittyviä kysymyksiä.⁴

Koettu turvallisuus (subjektiivinen turvallisuus) ja *rikosturvallisuus* (objektiivinen turvallisuus) eivät useinkaan korreloi kodin ulkopuolella tapahtuvissa rikoksissa.¹⁶ Toisin sanoen vähiten pelkäävät (eli nuoret miehet) ovat tilastollisesti suurimmassa vaarassa joutua rikoksen kohteeksi. Ja päinvastoin niillä, joilla turvattomuuden tunne on suurin (vanhemmat naiset), on tilastojen valossa pienin riski joutua rikoksen uhriksi. Pelko on kuitenkin kokijalleen todellinen tunne ja se on otettava vakavasti. Sen ”oikeutusta” ei voi mitata rikostilastoilla.⁴

Turvallisuuslähtöisen suunnittelun kritiikki

Käytän nimitystä ”turvallisuuslähtöinen suunnittelu” kuvaamaan sitä, että kaupunkisuunnittelussa turvallisuuden liittyvät näkökulmat tiedostetaan ja tunnistetaan. Käytännössä ei kuitenkaan ole olemassa mitään erillistä ”turvallisuuslähtöistä kaupunkisuunnittelua”, koska turvallisuus on aina yksi suunnittelun tavoitteista, mutta ei ainoa. Turvallisuutta – sekä koettua että objektiivista – voidaan huomioida suunnittelussa eri keinoin ja eri painoarvoilla.

Turvallisuuteen ja turvattomuuteen liittyy monia tabuja ja paradokseja. Näistä on kirjoittanut muun muassa maantieteilijä Hille Koskela tunnetussa teoksessaan *Pelkokierre*.⁴ Turvallisuuteen liittyy myös käsitteellisiä vääринymärryksiä ja entistä enemmän myös poliittisia jännitteitä mm. maahanmuuton myötä.⁶ Turvallisuuskysymysten esille nostamista kaupunkisuunnittelun yhteydessä sekä kaikkea rakennetun ympäristön turvallisuuteen liittyvää keskustelua on kritisoitu muun muassa siitä, ettei siinä puututa todellisiin yhteiskunnallisiin epäkohtiin, vaan pyritään paikkaamaan niiden oireita.⁴ Esimerkiksi rikollisuuden syihin, kuten rakenteelliseen epätasa-arvoon tai huono-osaisuuteen, ei puututa, vaan pyritään estämään rikosten tekeminen kiinni jäämisen riskiä lisäämällä.

Oma näkemykseni on, että arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun perimmäinen tehtävä ei ole rikollisuuden ehkäisy, vaan kaupungin ja fyysisen tilan tuottaminen asukkaille ja muille käyttäjäryhmille. Parhaimmillaan tämä tila on viihtyisää ja turvallisen tuntuista sekä mahdollisuuksia tarjoavaa, pahimmillaan taas vieraannuttavaa ja pelottavaa. Esimerkiksi Bauman puhuu jälkimmäisestä ”bunkkeriarkkitehtuurina”, Jane Jacobs taas ”pelon arkkitehtuurina”.^{17,18} Tutkimusten mukaan arkkitehtuurilla ja kaupunkisuunnittelulla on todellista vaikutusta ihmisten kokemuksiin ja käyttäytymiseen.¹⁹ Pitkällä aikavälillä nämä vaikutukset voivat olla jopa rakenteellisia. Esimerkiksi Suomessa kaupunkisuunnittelun ja muun julkisen politiikan keinoin on onnistuttu melko hyvin ehkäisemään asuinalueiden segregoitumista ja sen kerrannaisvaikutuksia.²⁰ Tällä voi olla vaikutusta myös asukkaiden kokemaan turvallisuuden tunteeseen.

Toinen turvallisuuslähtöiseen suunnitteluun liittyvä kritiikki lähtee siitä, että kaikki keinot voidaan perustella turvallisuudella.⁴ Tämä kritiikki ei kuitenkaan erottele turvallisuuslähtöisen kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin suuntauksia ja painotuksia, jotka ovat hyvinkin erilaisia. Keskeinen kritiikin kohde on yleensä se, että turvallisuutta pyritään parantamaan kovaa kontrollia lisäämällä ja toteuttamalla vieraannuttavaa ja eksklusiivista arkkitehtuuria, kuten esimerkiksi Koskela toteaa.⁴ Tämä ei kuitenkaan aina pidä paikkansa. Siinä missä esimerkiksi Yhdysvalloissa on menty kontrolliin, vartiointiin, asuinalueiden tietoisien eriyttämisen ja kovan rikoksentorjunnan suuntaan, Pohjoismaissa uskotaan edelleen avoimuuden ja inklusiivisen (tasa-arvoisen, yhteenkuuluvuutta lisäävän) kaupunkisuunnittelun malliin.^{15,16,21,22} Onkin tarpeellista edelleen kehittää sellaista mallia ja ajattelutapaa, joka sopii meidän oloihimme ja arvoihimme.

Kolmas kritiikin kohde on puhe turvallisuudesta tai turvattomuudesta sinänsä. Esimerkiksi Koskelan mukaan turvattomuudesta puhuminen tuottaa turvattomuutta ja pelko on valjastettu kaupallisiin tarkoituksiin.⁴ Esimerkki tästä on erilaisten turvajärjestelmien näkyvä ja lisääntynyt markkinointi. Pitäisikö puhe turvallisuudesta sitten lopettaa - varsinkin kun Suomessa on kansainvälisestikin katsoen ja monilla eri mittareilla erittäin turvallista? Mielestäni turvallisuuden syitä ja niitä yhteiskunnallisista mekanismeja, rakenteita ja toimintatapoja, jotka turvallisuutta ovat luoneet ja luovat, nimenomaan täytyy tutkia, eritellä ja niistä tulee keskustella. Edellä mainittu hyvä esimerkki siitä, että kaupunkisuunnittelulla voi olla rooli segregaaion ja sen vaikutusten ehkäisemisessä, pätee myös tähän.

Turvallisuus rakennetussa ympäristössä

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa turvallisuuden on perinteisesti nähty koostuvan eri sektoreilla harjoitetun politiikan yhteisvaikutuksesta. Turvallisuus *elinympäristön ominaisuutena* taas on perinteisesti liitetty enimmäkseen liikenne- ja tapaturmaturvallisuuteen. On kuitenkin tärkeätä huomata, että rakennettu urbaani ympäristö vaikuttaa koettuun turvallisuuteen monin tavoin.

Suomessa koettua turvallisuutta kaupunkisuunnittelun tavoitteena on tutkittu melko vähän. Yksi harvoista on Marketta Kytän ja kumppaneiden Muotiala-hanke, jossa tutkittiin Tampereella sijaitsevan Muotialan kaupunginosan suunnittelua ja rakentamista, sekä asukkaiden turvallisuuteen liittyviä kokemuksia paikkatiedon keinoin.¹⁵ Muotialan kokemuksia hyödynnettiin myös ympäristöministeriön aloitteesta rakennetulla Turvallinen kaupunki-verkkosivustolla, jonka ylläpito valitettavasti jouduttiin säästösyistä lakkauttamaan. Sivuston keskeinen sisältö on kuitenkin julkaistu Aino Hirvolan toimittamassa raportissa.²² Pelon politiikkaa, turvamarkkinoita ja kaupunkitilaa on pohtinut myös Hille Koskela.⁴

Turvallisuus on rakennetun ympäristön tärkeä ominaisuus, koska se lisää hallittavuuden tunnetta. Turvattomuuden tunne taas voi rajoittaa ihmisen elämää, esimerkiksi liikkumista kaupungissa, merkittävästi.^{15,4} Turvallinen rakennettu ympäristö koostuu monista eritasoisista tekijöistä: turvallisuutta luovat suunnittelun detaljit, kuten valaistus tai jalankulku- ja pyöräilyreitit sekä levähdyspaikkojen sijoittelu, mutta myös laajemat suunnitteluratkaisut, kuten toimintojen sekoittaminen sekä laadukkaat julkiset ja yksityiset palvelut. Turvallisen ympäristön – erityisesti julkisen tilan – tulisi olla kaikille avointa, mahdollistavaa, viihtyisää ja kaunista. Se ei silti tarkoita, että ympäristön tulisi olla ”tasalaatuisia”, tylsää tai monistettua – tai suunnattua vain ”keskiluokkaisille cappuccinonjuojille”.²⁶ Myös rosoisuus, väliaikaisuus ja viimeistelemättömyys kuuluvat kaupunkiin – samoin kuin taistelu kaupunkitilasta ja sen ”oikeista” sisällöistä.^{4,22,23}

Turvallisuus ei saisi ainakaan julkisen tilan suunnitteluperiaatteena myöskään dominoida, koska yksipuolinen turvallisuusajattelu voi johtaa ylilyönteihin ja lopputulos voi olla päinvastainen kuin tavoiteltiin. Pikemminkin turvallisuus tulisi nähdä *synonyyminä* viihtyisälle ja kaikille avoimelle ympäristölle. Viihtyisyys lisää ympäristön käyttöä ja se taas lisää turvallisuuden tunnetta muun muassa luonnollisen valvonnan muodossa. Luonnollisella valvonnalla tarkoitetaan sitä, että ihmiset käyttäessään paikkaa myös toimivat sen ”silminä”, eli tarkkailevat ihmisiä ja tapahtumia. Luonnollista valvontaa voidaan edistää kaupunkisuunnittelun keinoin muun muassa tuomalla tilaan penkkejä ja oleskelun mahdollistavia ra-

kenteita tai parantamalla näkyvyyttä tilaan suunnattujen ikkunoiden ja valaistuksen muodossa. Luonnollisen valvonnan tärkeydestä ovat kirjoittaneet muun muassa Jane Jacobs ja Oscar Newman.^{18,15}

On havaittu, että jotkut suunnitteluperiaatteet ja –käytännöt edistävät monia hyviä tavoitteita samanaikaisesti: esimerkiksi monet Jan Gehlin esittelemät suunnitteluperiaatteet ja laatukriteerit edistävät samalla sekä viihtyisyyttä, mutta myös terveellisyttä, turvallisuutta ja kestävä kehitystä.¹⁹ Periaatteessa hyvä rakennettu ympäristö on sellaista, jossa turvallisuutta ei tule edes ajatelleeksi.

Luottamus tai kontrolli turvallisuuden tuottamisen keinoina kaupunkisuunnittelussa

Pelon lisääntymisen yhteiskunnassa on nähty vähentävän ihmisten välistä luottamusta ja lisäävän *kontrollin tarvetta* – sekä itsen että muiden.^{10, 2} Myös kaupunkisuunnittelussa joudutaan miettimään, pyritäänkö mahdollista julkisiin kaupunkitiloihin liittyvää turvattomuutta torjumaan lisäämällä kontrollia – vai voidaanko suunnittelu perustaa edelleen avoimuuden ja luottamuksen periaatteisiin.

Kaupunkisuunnittelussa luottamus ja kontrolli turvallisuuden tuottamisen keinoina voidaan nähdä toistensa vastakohtina tai saman janan ääripäinä. Pohjoismainen kaupunkisuunnittelu – pienin variaatioin eri maissa – on hyvinvointivaltion aikakaudella perustunut ajatukseen *luottamuksesta*. Luottamuksella tarkoitetaan tunnetta tai varmuutta siitä, että johonkuhun tai johonkin voi luottaa, että joku tai jokin ei petä toiveita tai aiheuta pettymystä. Yhteiskunnallisena toimintamallina se on tarkoittanut toimivia rakenteita, oikeudenmukaisia toimintatapoja sekä yhteisiä sääntöjä, jotka ovat kaikkien tiedossa ja kaikille samat. Puhutaan niin sanotusta *institutionaalisesta luottamuksesta*, jonka on todettu olevan ainakin viime vuosiin saakka sekä Pohjoismaissa että Suomessa poikkeuksellisen korkea.^{25, 26}

Kaupunkisuunnittelussa luottamusta on rakennettu ja rakennetaan monin tavoin. Keskeisiä periaatteita ovat muun muassa tasa-arvo, eli ajatus, että laadukas ympäristö kuuluu kaikille, yhteisöllisyyden korostaminen,

inkluisio eli mukaan ottaminen sekä osallistuva suunnittelu. Kaupunkisuunnittelun keskiössä ovat asukkaat ja koetun turvallisuuden parantaminen muun muassa ympäristön elävöittämisen ja luonnollisen valvonnan avulla. Keinoja näiden toteuttamiseen on paljon.^{15,19,22} Kaupunkisuunnittelun tavoitteena on myös ollut erilaisuuden ja toiseuden sietämisen oppiminen – tähän on pyritty muun muassa asuinalueiden asuntotyyppien ja hallintamuotojen sekoittamisella.

Luottamukseen perustuvan suunnittelun esikuvina voidaan pitää ainakin Jane Jacobsia, Oscar Newmania ja Christopher Alexanderia.¹⁵ Uudemmista kaupunkisuunnittelun tutkijoista mainittakoon ruotsalainen, Tanskassa professorina toiminut Bo Grönlund sekä tanskalainen Jan Gehl.

Kontrollin lisäämiseen perustuva turvallisuusajattelu perustuu hyvin toisenlaisiin lähtökohtiin kuin edellä kuvattu ”pohjoismainen malli”. ”Kontrolli-mallin” keskiössä ei ole asukas, vaan rikollinen henkilö ja rikosentorjunta. Myös keskeiset teoriat, esimerkiksi *situational crime prevention* (rikollisuuden tilannetorjunta) tai suunnittelukäytännöt, kuten *target hardening* (kohteen vahvistaminen) – tulevat rikosentorjunnan maailmasta. Kontrolli-mallin tunnetuin käytännön sovellus on 1970-luvulla syntynyt Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) -ajattelu, johon liittyy laaja kansainvälinen keskustelu sekä bisnes ”CPTED-sertifioituine asuinalueineen” esimerkiksi Yhdysvalloissa. Tässä katsauksessa en tarkoituksellisesti käsittele sitä enempää. CPTED-mallista ja sen eri koulukunnista löytyy tietoa muun muassa tämän katsauksen lähteinä olevista teoksista.^{21,15,4}

Kontrollin lisäämiseen perustuvan suunnittelun tavoitteena on joko tehdä rikos mahdollisimman kannattamattomaksi tai vaikeaksi, tai eristää rikollinen tai muuten normien vastaisesti käyttäytyvä pois muusta yhteisöstä. Ajattelu perustuu siis poissulkemiseen eli eksklusioon sekä asukkaiden ja asiakkaiden erotteluun ja valikointiin. Kontrollia toteutetaan lukoin, kameravalvonnalla sekä vartioinnilla. Esimerkiksi Gated Community -asuinalueet, joiden määrä kasvaa jatkuvasti lähes kaikkialla maailmassa, perustuvat tällaiseen ajatteluun.²⁷ Maksukykyisen, sosiaalisesti yhteneväisen väestönosan asuinalueet eristetään muurein ja aseistetun vartijoin huonoesaisemmista.

"kaupunki on yhteinen tilamme"

Luottamus

- Keskiössä asukkaat ja koetun turvallisuuden parantaminen
- Tavoitteena myös oppia sietämään erilaisuutta ja toiseutta
- Perustuu avoimuuteen, tasa-arvoon ja mukaan ottamiseen (inkluusioon), elävöittämiseen, osallistumiseen, yhteisöllisyyteen
- Yhteisöllisyyteen tosin liittyy myös poissulkemisen paradoksi (mikä on "oikeana" pidettyä yhteisöllisyyttä)
- "Pehmeät" kontrollin muodot, (mm. luonnollinen, yhteisön harjoittama valvonta) joita voidaan edistää fyysisellä suunnittelulla
- Voidaan kritisoida "sinisilmäisyydestä"

"minun turvallisuuteni ei ole sinun turvallisuuttasi"

Kontrolli

- Keskiössä rikollinen henkilö ja rikollisuuden torjunta.
- Tavoitteena joko tehdä rikos mahdollisimman kannattamattomaksi/vaikeaksi tai eristää rikollinen (tai normien vastaisesti käyttäytyvä) pois
- Perustuu poissulkemiseen (ekskluusioon), asukkaiden ja asiakkaiden erotteluun ja valikointiin
- "Kovat" kontrollin muodot: lukot, kamerat, vartiointi yms.
- Voidaan kritisoida viholliskuvien ja pelon tuottamisesta sekä ulossulkemisesta (mm. segregatio).

Kuvio 1. Turvallisuuden tuottamisen kaksi mallia.

On selvää, että sekä luottamuksen rakentamiseen tähtäävä "pohjoismainen" malli että kontrollimalli (kuvio 1) ovat ideaalityyppejä, eikä niitä sellaisenaan voida toteuttaa missään. Siinä, missä avoimuuteen ja luottamukseen tähtäävää mallia voidaan kritisoida "sinisilmäisyydestä" ja liiasta hyväuskoisuudesta, kontrollimallia voidaan kritisoida viholliskuvien rakentamisesta ja pelon tuottamisesta. Kontrollin lisäämisen seurauksena voikin siis olla turvattomuutta, ankeutta ja vapauden puutetta. Bo Grönlundin mukaan keskeinen kysymys onkin se, kuinka paljon olemme valmiita sietämään rikoksia ympärillämme suhteessa siihen, minkä verran kontrolliin perustuva rikoksantorjunta vähentää vapauttamme ja rajoittaa elämänlaatuamme. Turvallinen kaupunki on yleensä myös viihtyisä kaupunki, mutta toisaalta kaupunkiin kuuluu myös tietty jännittävyys ja ennalta-arvaamattomuus.^{28,15}

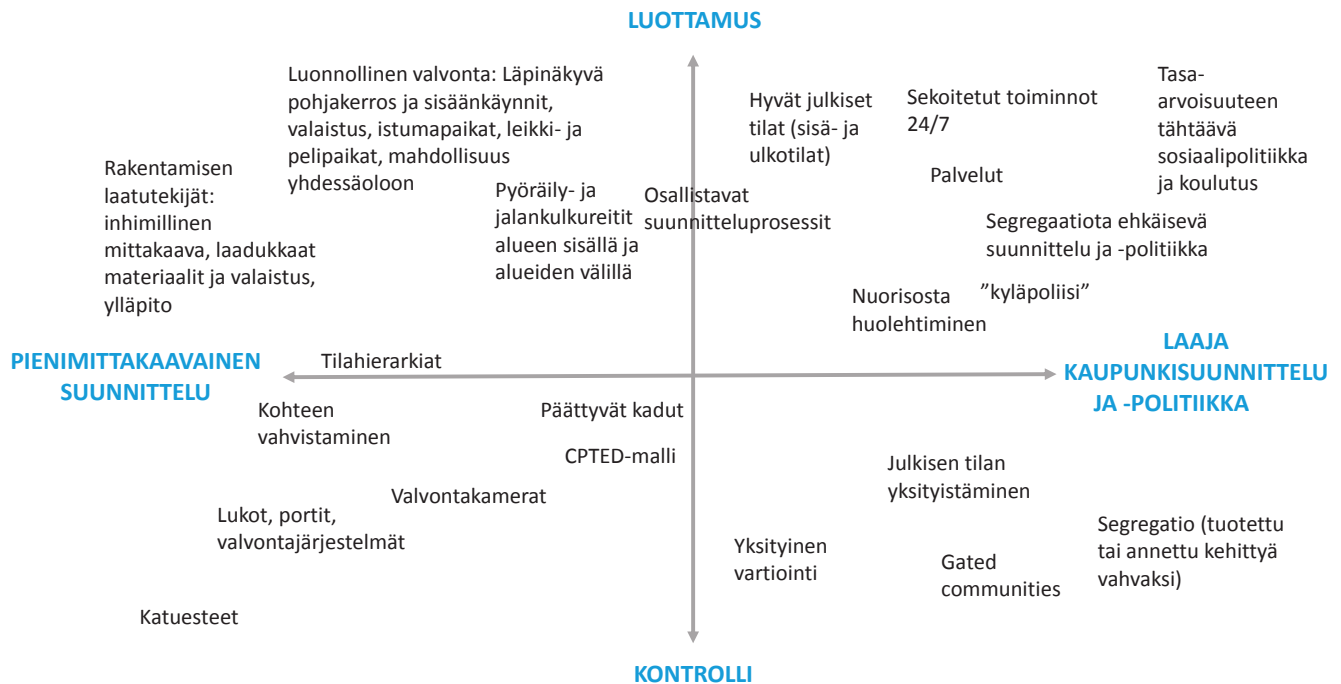
Pohjoismaiseen, luottamusta korostavaan malliin liittyy toinenkin haaste: malli korostaa yhteisöllisyyttä turvallisuuden tuottajana. Elämä kaupungissa ei kuitenkaan aina perustu yhteisöllisyyteen: urbaanin elämän keskeinen "vapaus" syntyy juuri anonyymiydestä ja mahdollisuudesta irrota yhteisöistä.^{3,4} Millä ehdoilla anonyymiyttä kaupunkitilassa korostava urbaani voi sitten perustua luottamukseen? Helppoa vastausta kysymykseen ei ole. Ehkä voidaan ajatella, että niin kauan, kuin institutionaalinen luottamus säilyy yhteiskunnassa korkealla tasolla, uskallamme luottaa myös tuntemattomiin.

Kuviossa 2 olen jäsennellyt koetun turvallisuuden tuot-

tamiseen käytettyjä keinoja kahden muuttujan avulla. Vaaka-akseli kuvaa kaupunkisuunnittelun mittakaavaa lähiympäristön detaljisuunnittelusta aina laajaan kaupunkisuunnittelun ja -politiikan kokonaisuuteen, johon liittyvät myös maa- ja asuntopolitiikka sekä muita yhteiskuntapolitiikan alueita, esimerkiksi osittain sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa. Pystysuuntainen akseli kuvaa jatku-moa luottamuksen ja kontrollin välillä. Akselistoon olen sijoittanut esimerkinomaisesti erilaisia kaupunkisuunnittelun keinoja, jotka tähtäävät koetun turvallisuuden ja/tai rikosturvallisuuden parantamiseen. Kuvio ei kuitenkaan ole nelikenttä.

Kuvion tarkoituksena on havainnollistaa sitä, että kaupunkisuunnittelu ei ole vain fyysisen ympäristön muokkaamista, vaan osa kaupungin ja yhteiskunnan kehityksen hallintaa. Kaupunkikehityksessä kaupunkisuunnittelun ja muiden politiikan sektoreiden yhteistyön tulisi olla mahdollisimman tiivistä. Eri sektoreiden kompleksisia vaikutuksia toisiinsa tulee tutkia ja analysoida sekä lyhyellä että erityisesti pitkällä aikajänteellä.

Kaupunkisuunnittelun avulla voidaan vaikuttaa sekä koettuun turvallisuuteen että rikosturvallisuuteen. Aikaperspektiivi ja keinot voivat kuitenkin vaihdella: Koettua turvallisuutta voidaan parantaa nopeilla ja melko pienilläkin fyysisen suunnittelun toimenpiteillä, kun taas rikollisuuden määrään vaikuttaminen mm. sosiaali- ja asuntopolitiikalla tai kaavoituksella on pidempiaikainen toimintatapa ja sen vaikutuksia ei ole helppo suoraan mitata.

Kuvio 2. Turvallisuuslähtöisen suunnittelun keinot ja mittakaava

Merkitys tutkimukselle ja käytännölle

Tässä katsauksessa olen tarkastellut koettua turvallisuutta yhtenä rakennetun ympäristön ominaisuutena sekä eritellyt turvallisuuden tuottamiseen tähtäviä keinoja ja ajattelutapoja. Keskeinen viestini on se, että turvallisuutta voidaan tuottaa joko luottamusta rakentamalla tai kontrollia lisäämällä. Käytännön kaupunkisuunnittelua tehtäessä tulee kiinnittää huomiota siihen, kumpaan ajattelutapaan käytetyt keinot perustuvat ja mitkä ovat käytettyjen keinojen mahdolliset hyvät puolet ja riskit.

Rakennetun ympäristön suunnittelussa koetun turvallisuuden tulisi olla tiedostettu mutta ei ainoa tavoite. Jos turvallisuusajattelu dominoi suunnittelua, lopputulos voi hyvästä tarkoituksesta huolimatta olla epäonnistunut: turvallisiksi tarkoitettua tuleeikin tylsää, ankeaa tai jopa pelottavaa. Esimerkiksi jos rakennuksen julkisivumateriaalit valitaan vain niiden puhdistusominaisuuksien perusteella tai puistosta poistetaan kasvillisuus puskaraiskaajien pelon vuoksi, ollaan hakoteillä.

"Hyvänä uutisena" voidaan pitää sitä, että monet perinteiset että uudemmat suunnittelukeinot täyttävät samalla kertaa monia tavoitteita. Laadukas suunnittelu tuottaa viihtyisyyttä, mutta myös terveellisyttä, turvallisuutta ja ekologisuutta. Monet turvallisuutta parantavat "niksit" eivät ole uusia, eivätkä poikkea "tavallisesta" laadukkaasta suunnittelusta. Nämä keinot tulee vain tuntea ja tiedostaa. Kaupunkisuunnittelu- ja arkkitehtikoulutukseen olisikin hyvä lisätä tietoa turvallisuuden tuottamisen erilaisista keinoista suunnittelun eri tasoilla detaljisuunnittelusta aina kaupunkipolitiikkaan.

Kaupunkisuunnittelun perusajatuksena tulee edelleenkin olla se, että kaupunkia suunnitellaan ja rakennetaan kaupunkilaisia varten. Suunnittelua tulee myös tehdä yhdessä asukkaiden, tilojen käyttäjien ja muiden toimijoiden kanssa. Tavoitteena tulee olla viihtyisä ja monipuolinen ympäristö, jossa on tilaa kaikille. Rikollisuuden torjunnan ei tule olla kaupunkisuunnittelun keskiössä. Sitä varten on omat asiantuntijansa, joiden

näkökulmat voidaan ottaa huomioon tilanteen edellyttämällä tavalla. Myös julkista keskustelua siitä, millainen on haluamamme yhteiskunta ja millä keinoin sitä rakennetaan, on käytävä avoimesti ja jatkuvasti.

Palaan vielä lopuksi Sigmund Freudin näkemykseen, jonka mukaan vapaus ja turvallisuus eivät voi toteutua samanaikaisesti. Näin varmasti onkin, ainakin jos puhumme vapaudesta tai turvallisuudesta niiden äärimuodoissaan. Turvallisuus edellyttää aina kontrollia, ja kontrolli on vapauden rajoittamista. Ovatko siis toive vapaudesta ja toive turvallisuudesta keskenään ristiriidassa vai voidaanko niitä sovittaa samaan kaupunkiin?

Näkemykseni mukaan keskeisessä roolissa on juuri luottamus ja sen rakentaminen. Luottamuksella tarkoi-

tan sekä ihmisten välistä, henkilökohtaista luottamusta, mutta ennen kaikkea institutionaalista luottamusta. Luottamus toisiin ihmisiin sekä yhteiskuntaan parantaa turvallisuuden tunnetta, mutta mahdollistaa myös yksilön vapauden ja itsensä toteuttamisen – toki yhdessä asetetuissa rajoissa. Kaupunkisuunnittelu on yksi niistä toiminta-areenoista, jolla luottamusta voidaan pyrkiä rakentamaan. Kaupunkisuunnittelulla voidaan osoittaa, että kaupunki on kaikkia kaupunkilaisia varten, ja että kaupunkilaisia myös tarvitaan tekemään kaupungista mikä se on. Niin kauan kuin luottamusta riittää, olemme ”turvassa”. Viimeinen kysymys, josta avautuu uuden keskustelun alku, kuuluukin: voimmeko luottaa luottamukseen, *”can we trust trust?”*

Lähdeviitteet

1. Freud, S (1973) *Civilization and its Discontents* (alkup. Das Unbehagen in der Kultur, 1930); ed. Strachey J., Hogarth Press, 13-52.
2. Bauman, Z. (2001) *The Individualized Society*. Polity Press.
3. Virén, E. & Vähämäki, J. (2015) *Seutu, joka ei ole paikka. Kapitalismi ja metropoli*. Tutkijaliitto, Paradeigma-sarja.
4. Koskela, H. (2009) Pelkokierre. *Pelon politiikka, turva-markkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Gaudeamus Helsinki University Press.
5. Marcuse, P. (1997) Walls of fear and walls of support. Teoksessa Ellin, N. (ed.) (1997) *Architecture of Fear*. Princeton Architectural Press
6. England, M. R & Simon, S. (2010) Scary cities. Urban geographies of fear, difference and belonging. *Social & Cultural Geography* 11 (3), 201-207.
7. Castell, R. (2003) *L'Insécurité Sociale, Qu'est-ce Qu'être Protégé*. La republique des idées.
8. Hellsten, K. (2004) Sosiaalisen turvallisuuden hallinta. Teoksessa Helne, T & Hänninen, S. & Karjalainen, J. (toim) (2004) *Seis yhteiskunta – tahdon sisään!* SoPhi 80, Minerva-kustannus, 219 -248.
9. Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press.
10. Bauman, Z. (2002) *Notkea Moderni*. Vastapaino.
11. Bauman, Z. (2001) *Community: Seeking Safety in an Insecure World*. Polity Press.
12. Aalbers, M. B. & Rancati, S. (2008) Feeling insecure in large housing estates: tackling unsicherheit in the risk society. *Urban Studies* 45 (13), 2735-2757.
13. Smolej, M. & Kivivuori, J. (2006) The relation between crime news and fear of violence. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 7 (2), 211-227.
14. Sirén, R. & Aaltonen, M. & Kääriäinen, J. (2010) Suomalaisen väkivaltakokemukset 1980–2009. Kansallisen uhritutkimuksen tuloksia. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja* 103.
15. Kytä, M. & Puustinen, S. & Hirvonen, J. & Broberg, A. & Lehtonen, H. (2008) *Turvallinen asuinalue. Tampereen Muotiala suunnitelmissa ja kokemuksissa*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja, B 93. TKK, Espoo
16. Grönlund, B. (2013) *Scandinavian CPTED – a Dilemma of Happy Welfare State of a More General One?* Paper presented at the ICA International Conference “Creating Safer Communities” in Calgary, Canada.
17. Bauman, Z. (2006) *Liquid Fear*. Polity Press.
18. Jacobs, J. (1961) *The Death And Life of Great American Cities*. Penguin.
19. Gehl, J. (2018) *Ihmisten kaupunki*. Rakennustieto.
20. Hirvonen, J. & Puustinen, S. (2016) Alueellinen segregatio ja väestörakenteen muutokset. Teoksessa Puustinen, S. & Mäntysalo, R. & Karppi, I. (toim.): *Strateginen eheyttäminen kaupunkiseuduilla*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2016, 87-106.
21. *Crime Prevention Through Environmental Design*, Third Edition (2012). Elsevier.
22. Hirvola, A. (2016) Turvallinen kaupunki. *Näkökohtia rakennetun ympäristön suunnitteluun ja toteutukseen*. Suomen ympäristö 4/2016. Ympäristöministeriö, rakennetun ympäristön osasto.
23. Harvey, D. (2008) The right to the city. *New Left Review*, 53, 23-40.
24. Siltala, J. (2017) *Keskiluokan nousu, lasku ja pelot*. Ota-va.
25. Kaaja, S. (2005) *Yleistynyt ja institutionaalinen luottamus Euroopan hyvinvointivaltio-alueissa*. Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopisto.
26. Puustinen, S., Mäntysalo, R., Hytonen, J., & Jarenko, K. (2017). The “deliberative bureaucrat”: deliberative democracy and institutional trust in the jurisdiction of the Finnish planner. *Planning Theory & Practice*, 18, 71-88.
27. Genis, S. (2007) Producing elite localities: the rise of gated communities in Istanbul. *Urban Studies*, 44 (4), 771-798.
28. Grönlund, B. (2000) On CPTED *Crime Prevention Through Urban Design*. Paper presented in Rådberg seminar “Towards the Humane City for the 21st Century” in Stockholm.

Tutkimuskatsauksia on Turun kaupunkitutkimusohjelman julkaisusarja. Siinä julkaistaan ytimekkäitä katsauksia kaupunkitutkimuksen ja -kehittämisen ajankohtaisista aiheista. Kirjoittajat ovat tutkijoita. Esitetyt väitteet eivät välttämättä vastaa kaupungin virallista näkemystä.

TT, VTM **Sari Puustinen** toimii erikoistutkijana Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksessa. Puustisen tutkimuskohteita ovat kaupunkeihin ja kaupunkisuunnitteluun sekä kestäväään kehitykseen liittyvät kysymykset. Puustinen sai Turun kaupunkitutkimusohjelman tutkijastipendin vuonna 2015.
